

Духовна музика Валентина Сильвестрова

Українська духовна музика, яка розвивається вже впродовж тисячі років, одна з найбагатших серед інших народів. Відома вона широкому світові п'ятьма яскравими епохами: середньовіччя, бароко, класицизму, романтизму та сучасності. Кожна з епох органічно переходила в іншу, довершуючи форми викладу, змінюючи мову музичного висловлювання, як правило заперечуючи попередні закони творення у пошуках нової якості, і все ж продовжуючи набутий досвід. Кожна з епох представлена яскравими особистостями, твори яких і досі вражають слухачів.

Окремо треба сказати про особливе ставлення українців до співу. У Православ'ї під час богослужінь не прийнятне використання органної чи оркестрової музики, споконвіку в нашій церкві саме хорівий спів був основою музичного оформлення відправ. Століттями шліфувались вокальна майстерність, композиторська школа, регентство. І так було аж до початку минулого століття.

З приходом до влади більшовиків Церква як «опіум для народу» потрапила в опалу. Як наслідок – застигли в очікуванні столітні традиції церковного розвитку: перервався зв'язок регентської справи, коли досвід і навички передавалися під час служб, професійні композитори перестали писати духовну музику, бо виховуватися вони мали в лоні церкви, жити її постулатами, вивчати її канони. І, що не менш важливо, науково-дослідницька база музикознавців, які повинні були вести розвідки минулих епох і цим стимулювати виконавський та композиторський рух, припинила своє існування.

На рубежі тисячоліть, коли Україна отримала незалежність, почалися перші спроби відновити втрачене. Картина була жахливою, до всіх бід додалось і те, що музична еліта (провідні композитори, кращі виконавці) стали шукати щастя в інших країнах.

Першою спробою відновити тисячолітню церковну традицію у композиторській сфері була «Літургія» Л. Дичко, яка стала точкою відліку народження сучасної української духовної музики. Літургія наразилася на істотну критику регентів (через неприпустимість, на їхню думку, дисонантної сфери звучання, надмірної світськості тощо), але й суспільство відгукнулося неоднозначно. Рівень хорових тогочасних колективів, вихованих на радянських масових піснях, був занадто слабким для гідного виконання подібних партитур. Та й в аудиторії ще не було достатнього досвіду сприйняття. Наступні роботи духовного спрямування – Є. Станковича, М. Скорика, В. Степурка – поволі почали відновлювати втрачені позиції. Рубежем перелому було проведення конкурсу композиторів «Духовні псалми» в рамках хор-фесту «Золотоверхий Київ», на який було подано 61 партитуру, дванадцять із них потрапили у фінал конкурсу, де абсолютну перемогу отримала Г. Гаврилець. Але навіть і тут у кулуарах лунали полярні думки: церковна музика на замовлення не пишеться, вона має бути вистраждана, творець повинен бути вихідцем із церковного середовища тощо. Та цього разу стало зрозуміло: ми на порозі народження нової сучасної духовної композиторської школи.

Ситуація у хорівій культурі після двотисячного року серйозно змінилася: хорівий рух переживав особливе піднесення на хвилі відродження шедеврів старовини, скрізь по Україні були організовані професійні муніципальні та філармонійні хори, які проповідували, насамперед, духовну музику. У композиторському середовищі стало звичним писати музику на літургійні тексти; музикознавці, для яких відкрилися монастирські бібліотеки та закриті за радянської влади архіви, зробили перші важливі кроки на шляху систематизації віднайдених матеріалів. Ця робота буде вестися постійно, але вже зараз можна впевнено сказати, що Україна є спадкоємицею однієї з найбагатших церковно-музичних культур світу.

Валентин Васильович Сильвестров увесь цей час активно працював у інших жанрах, ніби не помічаючи всіх суперечностей часу. Можливо, він і не відчув би духовної потреби вагомо зануритись у

світ релігійної музики, якби одного разу не прийшов на наше запрошення на прем'єру «Літургії» М. Скорика. Як пізніше стало відомо, одного виконання В. Сильвестрову було замало, і він попросив для глибшого ознайомлення партитуру і студійний запис. Думаю, це був переломний момент у свідомості композитора, бо невдовзі з'явилися його перші духовні твори: «Літанія», «Кредо», «Алілуя», котрі згодом він об'єднав у «Літургійні піснеспіви». Наступна робота – «Всенощні піснеспіви», пізніше – прекрасний цикл «Псалми і молитви». А між ними – багато окремих «Давидових псалмів», «Духовних пісень», «Алілуй». Остання робота на сьогодні – «Музичні присвяти» (А. Веделю, Г. Сковороді, К. Стеценку, М. Леонтовичу, Б. Лятошинському, П. Чайковському, Ф. Шуберту, В.А. Моцарту, А. Пярту, Г. Канчелі, А. Шнітке), написані на канонічні і народні тексти та вірші улюблених поетів Т. Шевченка, П. Тичини, С. Аверинцева, О. Седакової. На сьогодні В. Сильвестров має у своєму арсеналі близько ста найменувань окремих духовних творів, тривалістю звучання понад п'ять годин. Він узявся за написання релігійної музики, будучи переважно оркестровим творцем, та за десятиліття став одним із найплідніших та найуспішніших хорових композиторів за всю тисячолітню історію української духовної музики. Чи це не феномен?

Які ж особливості духовної музики В. Сильвестрова? Валентин Васильович звернувся до жанру духовної музики в період своєї найвищої творчої зрілості; позаду – буремний авангард, пошуки нових способів самовираження, народження вокального циклу «Тихі пісні», фортепіанних опусів «Багателі», нових оркестрових творів. Тобто, випробувавши свої нові ідеї в різних жанрах, В. Сильвестров переніс їх у хорові партитури – і це спрацювало. Досягнувши при цьому найвищого рівня емоційного захоплення коли справді «перехоплює подих і зупиняється серце». Такий стан я особисто відчув, коли вперше на сцені Національної філармонії у прекрасному виконанні капели «Думка» почув «Отче наш» Сильвестрова (фрагмент «Диптиха»). Це були неймовірні відчуття, здавалося, час перестає існувати – музична сповідь ллється спокійно, вдумливо, інколи прискорюючись, інколи уповільнюючись, але із загальним молитовним зосередженням, без пози і самозамилування, однак із яскравою індивідуальністю. Пізніше подібні захоплені відгуки я постійно чув від багатьох слухачів під час наших гастрольних поїздок по Європі та Америці. Ця стаття пишеться під час нашого концертного туру «Данія-2012», і в мене перед очима постає захоплений органіст церкви у Рандерс після прем'єри «Чотирьох присвят» (П. Чайковському, Ф. Шуберту, К. Стеценку, А. Кнайфелю), який довго не відпускав нас до готелю, ділячись своїми враженнями. Але, повертаючись до концерту в Києві, я настільки захопився В. Сильвестровим, що подумки вирішив зробити все можливе і неможливе, щоб автор і надалі працював у цьому напрямі. Далеко не одразу, але так і сталося. І всі вищезгадані новостворені духовні опуси народилися внаслідок співпраці В. Сильвестрова і Камерного хору «Київ». На сьогодні духовна музика В. Сильвестрова має настільки великий міжнародний резонанс, що одна з найвідоміших міжнародних компаній звукозапису та світового розповсюдження КД EMC Records готує до випуску вже другий диск В. Сильвестрова «Духовні твори».

Духовна музика В. Сильвестрова – це монолог-роздуми автора (інколи з персонажем, як у «Присвятах»), але здебільшого як своєрідна сповідь земної людини. До того ж з глибоко-національним корінням, я би сказав, навіть в історичному контексті. Так, в окремих духовних піснях композитор веде мову ніби із середньовіччя, де скромні зависаючі педалі створюють враження ісону, а над усім цим в'ється мелодія, – часом видається, що ця мелодія народилася тисячоліття тому. А інколи, (особливо у псалмах), композитор за рахунок віртуозного мелодійного малюнку та вторуючому йому терцового (а часом і тризвуками) рухливого педалізованого ісону на мить переносить нас у часи Партесів, і ми насолоджуємося нео-бароковою вишуканістю. Та найбільше полюбляє автор «українські терції» і малює ними дивовижні переплетіння, нагадуючи дух Стеценкової романтики. Для мене було великим здивуванням, коли Валентин Васильович написав цикл різдвяних пісень («Спи, Ісусе, спи», «Свята ніч»), у яких йому вдалося втілити український дух, але цього разу широкого масштабу. Подібно до

«Щедрика» Леонтовича, який став надбанням усього світу, коляда В. Сильвестрова «Настала тиха ніч» дивним чином асоціюється із американським «White Christmas», німецькою «Stille Nacht» й українською «Нова радість». Земля, що дала життя композитору, і надалі живить і надихає його впродовж усього часу, і не дарма Дніпро (який можна побачити з вікна його квартири) настільки важливий для Валентина Васильовича.

Окремо хотілось би поговорити про «церковність» духовної музики В. Сильвестрова. Прийнято вважати (якщо буквально), що церковна музика – це та, яка може лунає в церкві під час богослужіння. Думаю, що це питання актуальне не тільки для музики В. Сильвестрова, а й для всієї сучасної духовної музики України, ба більше – всього світу. Стосовно музики В. Сильвестрова скажу так: ця музика, без сумніву, звучатиме в церкві, але для цього потрібно створити три передумови. По-перше: потрібен достатньо високий професійний рівень церковного хору і регента, щоби виконати цю партитуру; по-друге: згода настоятеля церкви проводити богослужіння з цією музикою; і, нарешті, бажання парафіян молитися в ореолі цієї музики. Виходячи з цього, можна стверджувати, що жодних перепон для входження духовної музики В. Сильвестрова із концертних залів у лоно церкви, інше питання – скільки часу піде на зміну нашого світогляду. Враховуючи попередній досвід, наприклад, «Усенощної» С. Рахманінова (написаної на початку минулого століття і сприйнятої як занадто світська та занадто відірвана від потреб церкви того часу), треба було проминути майже століттю адаптації (щоправда, зокрема й часів безбожжя), поки вона почала фрагментарно застосовуватись у відправах.

У мене немає ані найменшого сумніву, що сучасна українська духовна музика в недалекому майбутньому потрясатиме світ (подібно до золотої доби – українському класицизму) й обов'язково повернеться до місця свого основного призначення – Церкви. Бо написана вона талановитими синами й дочками свого народу і, підхоплюючи тисячолітню історію української духовної музики, прославляє Творця Всесвіту і виховує морально-етичні цінності християнства.

Микола Гобдич

художній керівник Камерного хору «Київ»